

A NÉGY EGYETEM

FOLYÓIRATUNK nemrégiben Pécs város szellemi képét meg-
rajzolva¹ nem ismerte félre a gazdasági nehézségeket, melyek
a városnak legújabb, határszéli helyzetéből származnak, de mellettük
annál nagyobb optimizmussal méltányolta azon pozitív tényezőket,
köztük a nagy múltat, a városias jelleget, a lakosság szociális rétegező-
dését és intelligenciáját, melyek a várost az egyetem birtokában a
Dunántúl műveltsége központjává avathatják. Cikkünk, a mi szokásunk
szerint, nem akart illúziókat kelteni, de a végzett munka elismerésével
teljes bizalmát fejezte ki Pécs, mint egyetemi város jövőjében.

Hogy a bizalmat nem könnyelműen előlegeztük, ennek bizonyítéka
az előttünk fekvő, Pécs város színeivel, kék- és aranyszínű selyemmel
átkötött füzet, melyben a város közönsége felvilágosítja az országot
a pécsi egyetem építkezésének állásáról, a saját eddigi hozzájárulásáról
és a további tennivalókról. Megtudjuk belőle, minő nagy áldozat-
készséggel szolgálta a nagy birtoktest nélkül szűkölködő város az
egyetem ügyét, mi mindent adott ingatlanban és pénzben annak
céljaira, most pedig, mikor látja, hogy a két másik vidéki egyetemen,
Debrecenben és Szegeden, a nagyszabású építkezések szinte befejeződ-
nek, szerényen jelentkezik és számotvetve azzal, hogy mai helyzetünk-
ben mindent egyszerre nem lehet várni, belenyugodva, hogy csak
most kerüljön rá a sor, kéri az egyetem hiányainak kitöltését, teljes
főiskolává kifejlesztését. A város közönsége nyugodt, tárgyilagos, és
a tudomány iránti melegségtől áthatott memorandumával valóban
tanúságot tett magas kultúrájáról, viszont áldozatkészségéről a jövőt
illetőleg is azon határozatával, hogy amennyiben „a továbbfejlesztés
költségeit az államkincstár nem fedezhetné teljes egészükben“, egy-
részüket hajlandó, bár maga is súlyos anyagi helyzetben van, az állam-
tól magára vállalni.

Pécs város közönségének ez a nyilatkozata alkalmat adhatna azon
kérdés feszegetésére, mennyiben fejezi ki a napisajtó az ország köz-
véleményét. Elfogulatlan újságolvasó azonban úgyis tudja, hogy a
közvélemény kifejezése helyett igen gyakran csak pártállás szerinti
meghamisításról lehet szó, s így nem kell csodálkoznunk azon, ha
Pécs város tudománykedvelő és -becsülő nyilatkozatával ellentétben
a napisajtóból mindegyre egyetem- és tudományellenes hangok,
szónoklatok, viccek, bökkversek hangzanak felénk. Ezeket hallva —
és napisajtónk hangját komolynak véve — azt kellene hinnünk, hogy

¹ Asztalos Miklós, Pécs szellemi élete, Magyar Szemle V. 1929, 216. 1.

a közönség nem a középkor, hanem legalább is a vad népek sötétségébe merült, olyan indiánus üvöltözéssel fogadja a tudományra áldozott összegek minden hírért. A tihanyi élettani intézetről egyetemet végzett emberek mint haszontalanságról beszélnek, éretlen vicceket adnak szájról-szájra, aminőket nyomtatásba adni volt miniszterek sem tartják szellemi színvonalukon alulinak. Hogy az élettani intézet felállítását az orvosprofesszorok, kikhez, ha bajuk van, ész nélkül szaladnak, tudományos szükségletnek nyilvánították, ezzel nem törődnek. Nem régen felmerült egy rákkutató intézet felállításának első híre, s nyomban készen voltak a hasonló gúnyos bökversek, melyeknek szerzői úgy látszik, nem tudják, hogy a rákbetegség a háború óta nem sokkal kevesebb áldozatot szed, mint a tüdővész és hogy hasonló intézet felállítására, s az ahhoz szükséges rádium megszerzésére a bécsi orvosi kar már megkezdte a pénznek összekéregetését. Legutóbb pedig olyan helyről, ahol nevelés, múlt és érdekek, feltehetőleg, szinte egészen kizárják a demagógikus hajlamokat, kellett hallanunk pur et simple azon vádat, hogy közoktatási kormányunk „palotát épít a bogaraknak“. Δ vád nem egészen világos, de jellemző arra, minő tudományellenes hangulatba jutnak olyan emberek is, akik talán már láttak külföldi állattani múzeumokat, de akiknek nincs idejük megnézni, hol és miféle palotát épít az ország az ő bogarainak. Pedig hát nincs oly messze, könnyen megnézhetnék.

Ebben a hangulatban, mely könnyen terjed a rossz fizetéses, anyagi gondokkal küzdő tömegek közt, Pécs közönsége tisztább és realiztikusabb hangot üt meg. Vegyük hozzá, hogy Pécs kérését az ő egyeteme érdekében a Dunántúl vármegyéi is felkarolták, vegyük hozzá, hogy az ország más részei hasonló lelkesedéssel állanak a két másik vidéki egyetem mögött, s akkor megítélhetjük az ország igazi hangulatát, mely ma teljesen igazat ad a kormánynak abban, hogy nem engedte elpusztulni egyik egyetemünket sem. Bizonyosra vehetjük, ha bármelyik egyetem megszüntetése jönne szóba, egész ország-részek állnának talpra és tiltakoznának a nemzeti kultúra nevében a herosztrateszi munka ellen. És joggal tiltakoznának, mert bármelyik egyetemünk halála a nemzeti gyengülés, emyedés és lemondás bizonyos jele volna. Egy magyar egyetem halála sokkal többet jelentene, mint például az osztrákok csernovici egyeteméé, ezt meg lehetett szüntetni, mert elég német egyetem maradt nélküle is, de bármelyik magyar egyetem nem kevesebbet jelent, mint a magyar tudományos és nevelő lélek egyegyedét.

Hozzá kell tennem: ezt jelenti potentialiter, a jövőre nézve. Ma még nem. Itt nem szólok a vidéki orvosi karokról, melyek bármily modern felszereléssel rendelkeznek is, a tudományos légkör hiánya, beteganyag stb. mégis arra ösztönzi tanáraikat, hogy előbb-utóbb nagy városba igyekezzenek. Ez a helyzet később, a vidék városiasodásával, ami feltartóztatatlan, úgyszólván javulni fog. A jogi és bölcsészeti karok már alig dicsekedhetnek modern berendezésekkel, s Pécs városának igaza van, mikor e két kara érdekében vészjeleket ad. Tényleg én magam, akit a budapesti bölcsészeti kar tudományos felszerelésé-
éppen nem kényeztetett el, csak részvétellel tudom nézni pécsi kollégáim

helyzetét, amikor katedrák úgynevezett intézeteit homályos zugok, s azokban felsor könyv képezik, vagy amikor a jogi kar intézetei nem egyebek, mint egy és ugyanazon szobában egymás mellé és fölé elhelyezett szekrények, mindegyik külön egy-egy jogi, például büntető-, nemzetközi, alkotmánytörténeti stb. szemináriumot képviselve. Ezek a fakultások ma csak ígéretei nagy jövőnek, valósággá csak akkor lesznek, ha új katedrák, új intézetek és szemináriumok és segéd-személyzet fogja a mai kereteket kitölteni. Hiszen teljes egyetemnek ma valóban nem nevezhető az, ahol a természettudományokat nem tanítják, s ahol például az ókori, közép- és újkori történetet egyetlen tanár kénytelen előadni, holott ma már a középiskolákban is rendszeren két tanár adja elő e teljességgel diszparát diszciplínákat. Ilyen nehéz viszonyok közt teljesített munkáért e vidéki karok tanárainak valóban nemzeti köszönet járna, bár őszintén szólva, ez nem igen kárpótolhatja őket azért, hogy a megfeszített, nem egyetemi fokozatra való munkában a saját tudományos fejlődésük is esetleg károkat szenved.

Ezeket és a hasonló nehézségeket persze a parlament és sajtó tudományos nyilatkozatái nem ismerik, s ha ismernék is, aligha méltányolhatnák. Azzal mindenki tisztában van, hogy az orvosi kar hasznos működéséhez kórtermek, betegek, klinikák, azaz intézetek szükségesek, de a többi kar munkáját illetőleg ma is az az általános nézet, hogy elég a tanárt és diákjait egy tanteremben összeereszteni, ahol az előbbi félóráig prelegál és ezzel kész is az oktatás, úgy, amint ezt még negyedszázaddal előbb tényleg mindenfelé látni lehetett. Ez persze igen kényelmes és olcsó felfogás, birtokában valóban nincs egyébre szükség, mint néhány tanárra, még kevesebb tanteremre, valamivel több diákra, s ezzel készen is van egy jogi vagy bölcsészeti fakultás.

Hogy ez a végkép antikvált felfogás nálunk széles körökben ma is él, ebben részben maguk a tanárok hibásak, akik talán ennél a foglalkozásnál szokásos tartózkodással elmulasztották a közönséget felvilágosítani s a közhangulatot megváltoztatni. Igen sok helyütt az egyetemi tanárok bármennyire érezték is a modern felszerelésű intézet hiányát, bármennyire tisztában voltak is a szellemtörténeti új feladatokkal és módszerekkel, melyek igen különböző természetű könyvek felhalmozását parancsolják meg egyes tudományágak tanításánál, valami konzervativizmussal megmaradtak a réginél, s inkább saját könyveiket bocsátották diákjaik rendelkezésére, semhogy az egyetemi üzemet fenntartó hatóságokat kilátástalan követelésekkel ostromolták volna. Utóbb, a háború alatt és után, persze a tanár sem tudott többé a könyvvételben a tudomány színvonalán maradni, aminthogy ugyanez az eset a felső oktatás céljait szolgáló összes könyvtáraknál; innen van például, hogy a Pázmány Péter-egyetem könyvtára évek óta kétségbeesett erőfeszítéseket tesz az utóbbi 15—20 évben meg nem vett könyvanyag beszerzésére, a nélkül, hogy a hiányokat, eddigi korlátolt anyagi viszonyai miatt, igen sok tudományágban megközelítőleg is pótolhatta volna. Elképzelhető, hova jutottak az egyes intézetek, vagy mint régebben neveztek, szemináriumok; ezek nagyrésze, ahol külföldi, francia, német, olasz segély nem állott rendelkezésre, ma már

komoly, modern tudományos oktatás céljaira alig használható, s a közoktatásügyi kormánynak most megkezdett helyrehozó munkájában még igen sok tennivalója lesz.

De a jogi és bölcsészeti oktatásnál nemcsak intézeti könyvtár szükséges; ma már bizonyos segédszemélyzet nélkül nagyobb hallgatóssággal bíró katedrák eredményesen nem is dolgozhatnak. Vidéki egyetemen, ahol a tanár előadási köre diszparát, az egyik rész előadására adjunktus vagy asszisztens volna alkalmazandó, de hasonló a szükséglet nagyobb egyetemen is, ahol igen különböző képzettségű diákokkal ma már együttesen foglalkozni nem is nevezhető komoly tanításnak. Közrejátszanak itt különböző sajnálatos körülmények, így többek közt az, hogy a latin nyelv minden tudása és tanulása nélkül mehetnek érettségizett diákok szellemtudományi szakokra, így jogra és a filozófiai karra, amiből azután nem egyéb következik, minthogy például a magyar történet legegyszerűbb latin kútfőit, az aranybullát vagy a pragmatica sanctiót sem értik meg a jövőbeni történettanárok, s például legutóbb a tanárvizsgán egy ilyen az „ecclesia“ , „tributum“ és hasonló szavakat nem tudta megérteni, sőt el sem olvasni. A latin nyelv elleni szinte demagógikus hajsza mellett, mit hírlapjainkban annyiszor megfigyelhetünk, legjobb úton vagyunk a félműveltség felé, mikor az ország jogászvezetői és tanítói az európai kultúrának kútfőit már csak harmad-, negyedkézből ismerik. Persze a középiskolai oktatásból ilyen hiányokkal érkező diákok utólagos kiművelésére is megvolna az illetékes szerv, a középiskolai tanárképző intézet, mely azonban jelen formájában, vezetőinek jószándéka mellett is, inkább csak formális túlregulázásra, mint valódi „képzésre“ alkalmas. Tényleg ma a tanár maga kénytelen a legkülönbözőbb ismereti fokon álló hallgatókkal foglalkozni, külön a két-három igazi érdeklődővel, külön a 8—10 diákkal, akiket még valamiképp ki lehet művelni, s külön kénytelen azoknak, akik a középiskolából ily elemi ismeretek nélkül jöttek, latin és német grammatikát tradálni. Nem én vagyok az egyedüli, aki nem is kezdő hallgatóimtól a latin nyelvtant, hogy idővel a magyar történet latin kútfőit olvashassák, jobb hallgatóimmal vagyok kénytelen kikérdeztetni.

Ilyen körülmények között a katedrák melletti intézetekben, a főiskolai oktatás sérelme nélkül, nem mellőzhető tovább tudományos segéderők felvétele, aminthogy a modern berendezésű közgazdasági karon az egyes katedrák el is vannak látva ilyenekkel, csak az egyetem jogi és bölcsészeti karain redukálódik ez a természettudományokra, amelyekről az orvosi karhoz hasonlóan mindenki tudja, hogy eredményes tanításra segédszemélyzet, instrumentumok és könyvtár nélkül nem kényszeríthetők. É téren eddig is szinte helyrehozhatatlan mulasztásaink vannak — itt is gyakran a tanár tartózkodásából, aki „néma gyermek“ lévén, senki sem jött segítségére, — a hiányzó intézeteket illetőleg elég itt azt említenem, hogy egyetemünk mai napig sincs minoritáskutató intézet, holott az annyira lerongyolt bécsi egyetem mindjárt az összeomlás követő években megalapította az ő ilyen intézetét, s ezzel a kisebbségekkel foglalkozó új tudományág közép-európai középpontja Becsbe került. Pedig kinek kellene ezzel a tudó-

mánnal foglalkozni, a hol kellene erre a jogásznemzedéket megantánítani, ha nem nekünk, Magyarországon?

A modem egyetemi oktatás szükségletei manapság, ezekből is láthatólag, egészen mások, mint még negyedszázaddal előbb, s ne gondolja közönségünk, hogy klinikák berendezésével s egyébként falak felhúzásával és betetőzésével kész az egyetemi üzem, s amelyik tanár ebben az üzemben nem produkál, avagy a saját munkájával elégedetlen, az nem teljesíti kötelességét. De ami már hátra van, az nem olyan súlyos teher, hogy a közönség felvilágosítása után az egyetemeket fenntartó állami hatóságok el ne láthatnák. A szükségletek egy részén könnyen lehet segíteni; nagy költségű építkezésekre alig van szükség immár. Az intézeti könyvtárak dotálása sem okozna nagyobb terhet, tudományos segédszemélyzet dolgában pedig különbséget lehetne tenni — amiről úgysis szó van — átmeneti alkalmazottak közt, akik ösztöndíj birtokában az egyetem elvégzése után egy-két évig szolgálnának, s állandó adjunktusok közt. Ez utóbbiak helyzete azonban előbb-utóbb javítandó: tudománnyal foglalkozó ember, aki az adjunktust és asszisztent kollégának, az ő jövődjéé utódjának tartja, — és kell is tartania — nem nézheti orcapirulás nélkül, minő csekély ellenszolgáltatás fejében kénytelenek az egyetemek ezeknek éveken át tartó munkáját elfogadni. Nem is szólva arról, hogy az egyetemeken ily szolgálatban eltöltött éveket nem szokás beszámítani, ami egyrészt a tudomány szolgálatába szegődő fiatalok súlyos megbüntetését jelenti, másrészt pedig éppen a tehetségesebb, mozgékonyabb embereket riasztja el a pályáról, úgyszólván végül a katedrák betöltésénél nincs mit válogatni.

Azt hiszem, épp ez eddigi előadásomból látható, hogy a mai négy magyar egyetemnek a tudomány és nevelés szempontjából ugyanazok a problémái, s mindegyik ugyanazon megoldásra, ugyanolyan kezelésre várakozik. A tudomány egy és annak szükségletei is ugyanazok, a Duna partján éppúgy, mint az Alföldön vagy a Mecsek alján. Nem is hiszem, hogy egyetem és egyetem között ellentét lehetne és hogy az egyik ne örülne a másik szabadabb fejlődésének és viszont. Pécs egyeteme — és közönsége — az említett memorandum szerint „teljes megértéssel“ van az iránt, hogy a kormány „keleti ország-részünk kultúráját emelni kívánja“ . Es mikor megállapítja, hogy Debrecenben „a nagyszerű klinikai telepen kívül monumentális központi épület, a tanárok lakásául szolgáló villasor és új egyetemi központi épület“ is épült, hogy Szegeden hasonlóképpen hatalmas egyetem-építő programról van szó, mialatt Pécsen „még a fejlődés legszerűbb igényeire sem juthat fedezet“, akkor irigység helyett csak az a vágy él benne, hogy a saját erői teljes megfeszítésével is elérje a többiekét, melyeknek fejlődése természetesnek, jogosnak tűnik fel előtte.

A három vidéki egyetem közt valóban megvan a rokonszenv és együttérzés minden lehetősége, hiszen érdekeik az ő földrajzilag elhatárolt területükön azonosak, s mint a pécsi memorandum helyesen mondja, csak helyeseltetik a „felső oktatásnak és a tudományos kutatásnak decentralizációját“. Vájjon nem ellenkezik-e azonban a háromnak

közös érdekével a negyediké, azé, amelynek decentralizációjáról van tulajdonképpen szó?

Erre a kérdésre szerény nézetem szerint határozottan nemmel kell válaszolni. Jól tudom, hogy manapság, mikor a közvéleményben annyiféle erő működik, nyíltan vagy elismerő frázisok alatt lappangva, a tanári munka értékének leszállításán — értve ezt egyetemi és középiskolai tanári munkára, — az ilyen törekvések szolgálatában gyakran megpróbálják a budapesti és a vidéki egyetemek közt érdekellentétet konstruálni. Igaz, a még meglévő tanári tekintélyt semmi nem szállíthatná le gyorsabban, mintha a tanári karok közt ily ellentétek valóban előállnának, melyeket azután könnyű volna anyagi okokra visszavezetni, s ezzel az ország nevelőszemélyzetét még inkább diszkreditálni. Ilyen ellentét annál kevésbé állhat fenn, mert hiszen ma már több budapesti karnak szinte fele a vidéki egyetemek volt tanáiraiból áll, akik korábbi helyükön a vidéki érdekek vezetői voltak, s természetesen Budapesten is csak szeretettel gondolnak korábbi egyetemükre. De ellentétről vagy ellenszenvről azoknál sem lehet szó, akik vidéki egyetem kikerülésével jutottak egyenesen a budapesti katedrákra.

A vidéki egyetemek itt vannak, fenntartásuk a nemzeti autarkianak kétségtelen követelménye, mert hiszen megszüntetésükkel hódolatunkat mutatnánk be azon hatalmaknak, melyek a trianoni határokat ránk kényszerítve, s új területükön magyar felső oktatást meg nem tűrve, egyetemeinket földönfutókká tettek. Ha pedig fenntartásuk nemzeti érdek, mi sem logikusabb, mint megadni nekik az élet és fejlődés minden lehetőségét. Ebből a szempontból Debrecen és Szeged pártolása és Pécsnek ezutáni mielőbbi felsegítése: igazi nemzeti alkotó munka, mely természetesen új vidéki centrumokat termel, s ezzel kétségtelenül iparkodik megszüntetni azt a korábbi, beteges helyzetet, mikor csak Budapesten volt tudományos és kulturális központ, körötte pedig széles területeken mindenki Budapesttől, az egyetlen központtól várt irányítást. Budapest körül három új központ szinte elképzelhetetlen mértékben gazdagíthatja nemzeti életünk színeit, úgyhogy a decentralizálást a magyarság jövője szempontjából is csak nagy örömmel lehet és kell üdvözölnünk.

Ha ugyan ezt decentralizációnak kell nevezni! A három új vidéki kultúrközpont egyetemeivel, speciális kutatóintézeteivel, minők például az Alföld vizsgálatára létesítendő intézmények, helyi gyökerekkel bíró múzeumaival és gyűjteményeivel, ha új központok is, de ezzel még nem szükségképpen vonják el a budapesti központ energiáit, amely tőlük lényegileg különbözik. Budapest ma, bármennyi kifogásunk legyen is fejlődése ellen, a magyar népterületnek egyetlen nagyvárosa, egyetlen olyan gócpont, mely az európai nagyvárosokkal hasonló szerkezetű, s mint ilyen, a kultúrának nagyvonalú továbbfejlesztésére és tradálására alkalmas. Kétségtelenül megvan Heidelbergnek, kis olasz és francia egyetemeknek is a maguk tudományos légköre, melyet, ha egyszer készen van, meg kell becsülni és a nagyvárosi hatásoktól lehetőleg meg kell óvni. De a nagyvárosok nagy egyetemei egész más, speciális feladatokkal bírnak, s ezek közt első és

legfőbb az, hogy a tudományoknak valóban „univerzitását“ képviseljék, bennük az oktatás és tudomány minden egyes ága minden rokon diszciplínától impulzust nyerhessen, körükben a tudományok összes árnyalatai megszakítatlan spektrumként legyenek képviselve, és végül, hogy a kebelükben művelt tudományok fejlesztésére igénybe vehessék mindazon tényezőket, melyeket csak a nagyváros, egy egész nép fővárosa, kulturális központja tud nekik rendelkezésükre bocsátani.

Hogy ne hazai példával álljak elő: Bécs városnak nagy egyeteme soha el nem érhetette volna tudományos színvonalának mai magas állapotát, ha mögötte nem áll a nagyváros mindenféle kulturális intézményével és lehetőségével. A bécsi művészettörténeti iskolák speciális kifejlődését csak a császári műgyűjtemények tették lehetővé, ezek anyagán tanultak maguk a tanárok is, hogy múzeumi szolgálatukban és tanulmányaikban megszerzett gondolatukból az egyetemen művészettörténeti konstrukcióikat felépíthessék. Ugyanez áll a természettudományi szakokra, melyeknek szintén a múzeumok az ő nélkülözhetetlen laboratóriumaik, s művelésükhöz bizonyos légkör kell, melyet földtani és egyéb intézetek, mérnökegyesület, természetkedvelők szövetkezetei hoznak létre; ugyanez a jogtudományra, mely egy nagy monarchia központi igazgatásának és kormányzásának tanulságaiból élt és lett naggyá, nem kevésbé az orvostudományra, melyet beteganyagban, a gyógyítás és megfigyelés lehetőségeiben kétféle lakossal bíró nagyváros, az ő nagyszámú kórházaival és szanatóriumaival segít elő tudományos működésében. A nagyváros egyeteme a nagyváros kulturális, politikai és közegészségügyi intézményei nélkül elképzelhetetlen; ez utóbbiak nélkül, ha egy szép napon valami tudományellenes véletlenből a bécsi képtárak, könyvtárak, múzeumok, kórházak elkerülnének onnan, az egyetemet sem volna érdemes ott tartani, mert hiszen katedrái tudományos jelentőségben maguktól összezsugorodnának és értékükben devalválódva akár Sankt-Pöltenben vagy Wels-ben is ugyanoly eredménnyel vegetálhatnának tovább, mint a kultúrintézményeitől megfosztott nagyvárosban. Ez és nem egyéb lehetne a következése a „mammuth“ egyetem életfeltételei visszafejlesztésének, amire azonban, úgy tudom, Bécsben sem gondolnak felelős tényezők.

Azaz a nagyvárosi és vidéki kultúrcentrum és a nagyvárosi és vidéki egyetem közt nemcsak kvantitásbeli, hanem egyenesen konstrukcionális különbségek vannak, mindkettő más talajban áll, más feladatokkal és ezek elvégzésére más belső szerkezettel rendelkezik. Ez persze a tudományos munka értékelését nem érintheti: a göttingai, bonni, freiburgi egyetemen épp olyan nagy tudósok vannak, mint a nagyvárosi: müncheni, berlini egyetemeken, de viszont némely kisvárosi egyetemi tudós, fejlődése során, csak akkor tudja a legmagasabb fokot elérni, ha a nagyvárosi üzembe sikerül bekapcsolódnia. Eduard Mayer vagy Willamowitz vagy Mommsen csak a nagy egyetemen, a nagyvárosban lettek azzá, amik és hatásuk is lényegesen kisebb körre korlátozódott volna, ha mindvégig vidéki egyetemen maradnak. Innen érthető, hogy visszavonult életű, társaságot kerülő tudósok is, ha egyszer a fejlődés bizonyos fokára elérték,

bármily vonakodással, belső tusa árán is, de végre mégis csak felcserélik a „heidelbergi“ csendet a nagyváros utált, megvetett zúgásával. A tudomány a keresztény Európában mindenkor városi fejlődés eredménye: a középkorban Bologna és Párizs voltak az egyetemek bölcsői, a legnagyobb városok, s rajtuk kívül a nagy nyugati kolostorok, melyekről ma már tudjuk, hogy bennük és körülöttük emberek ezrei éltek és dolgoztak, úgyszólván egy ilyen kolostor nagyobb és városiasabb város volt, mint az akkori polgárvárosok.

Mindezt tekintetbe véve és a vidéki központok kialakulását már előbb is nemzeti szükségként felismerve, könnyen megvonhatók az egyetemi és kulturális decentralizáció korlátai. A vidéki kultúrcentrumok joggal elvárhatják minél teljesebb kifejlesztésüket új intézetek, katedrák, múzeumok segítségével, viszont a magyarság egyetlen nagyvárosának, Budapestnek meg kell maradnia az eddigi úton: a nagyvárosi egyetem és kulturális környezete kiképzése útján. Nem hiszem, hogy valaki is áltatná magát azzal, hogy milliós nagyvárossá akár Debrecenre, akár Szegedre belátható időben ki lehet fejleszteni, s helyükben Budapestet kisvárosi színvonalra leszállítani. A mai korszak sokkal keserűbb feladatok elé állított bennünket, semmint kultúrcentrumok, kulturális intézmények, mint sakkfigurák, játékos ide-odátologatásával foglalkozhatnánk. Budapest mint nagyváros ma már igen kiterjedt és kiművelt lehetőségeit adja a nagyvárosi egyetemnek, s ezért a mai lehetőségek megóvásával, sőt új, korszerű lehetőségek megnyitásával a nagyvárosi egyetem fenntartására kell törekednünk, ami persze lényegesen kisebb megterhelést is jelent, mint a vidéki központoknak túldimenzionálása, aminek veszedelme viszont ma még éppen nem forog fenn.

A terhek különben is megoszthatók volnának az állami és fővárosi hatóságok között. Azon hiányok pótlása, amelyek közösek a vidéki egyetemekével, így a belső felszerelés, intézetek, könyvtárak, tudományos segédszemélyzet, természet szerint az egyetemet fenntartó állami hatóság hatáskörébe tartozik, mely a budapesti egyetemnek e szempontból való fokozottabb gondozását talán a pécsi egyetemével együtt, párhuzamosan is elő fogja vethetni. E téren egyébként már a legutóbbi időben is történtek szebb jövőre mutató intézkedések. Külön megoldást követelne a budapesti bölcsészeti karon lévő, immár katasztrófális helyszűke, melyet persze nem a diákság túlnagy száma okoz, hanem az, hogy a rendelkezésre álló hely a háború óta lényegesen megkisebbedett. A hallgatók a tantermekbe nem férnek el, mióta a kar nagy előadótermét a nyomdaüzem okkupálta, a tanári és intézeti helyiségek hasonlóan oly szűkek, hogy egy-egy szobában több tanár lévén összezsúfolva, a diákokkal való személyes érintkezés alig bonyolítható le az egyetem helyiségeiben. Van tanári szoba, hol három, közéletünkben is neves tanárnak van összesen két íróasztala, az egyiket felváltva ketten használják. Újonnan felállított katedrák minden tanítási segédeszköz, könyv és szeminárium nélkül sínylődnének annál inkább, mert akárhány régebbinél is ugyanez az eset. A háborúban elfoglalt elemi- és középiskolák ma már kivétel nélkül megszabadultak azon kényszerlakóktól, akiket az akkori viszonyok

közt behelyeztek; egyedül a budapesti bölcsészeti kar helyiségeiben zúgnak a szedőgépek, sűrögnek könyvkereskedés alkalmazottai és vevői, udvarán, előadótermei alatt túlkölnék és berregnek áruszállító autók és motorkerékpárok. Egyetemi nyomda, középiskolai tanárképző- és vizsgálóintézet ma az egyetemi üzem nagy kerékkötői az egyetemi épületben, melyet a tudománynak visszaadni éppen oly sürgős, bár sokkal könnyebb feladat volna, mint a vidéki egyetemek központi házainak felépítése.

És itt jöhetne a főváros is az ő egyetemének segítségére. Folyóiratunkban is megfigyeltük azt a folyamatot, hogy míg Budapest fel nem tartóztathatóan nő és nagyvárosiasodik, addig ez a fejlődés a budapesti ember fejében igen lassan válik öntudatosá. A budapesti ember nagy részben ma is vidéki, és saját városa urbanitása iránt csak lassanként szerez magának valami érzéket. A város tehát gyorsabban fejlődik, mintsem hogy lakói észrevennék, s szinte ugyanezt mondhatnánk a főváros vezetőségéről is, mely hasonlóképp csak ámulva vesz tudomást arról, hogy milyen nagy értékek vannak keze alatt. Igaz, a Fővárosi Könyvtár, a város pártfogása alatt hatalmas intézménnyé fejlődött, mely ma már az egyetem tudományos üzemének is nagy és önzetlen segítője, — de magáért a budapesti egyetemért eddig a főváros alig tett valamit. Formálisan nincs is erre kötelezve, de amikor a vidéki városok annyi áldozatkészséggel támogatják egyetemük ügyét, bár erre ők sem volnának kötelezve, akkor a főváros vezetőségére is elérkezett az ideje annak, hogy állásfoglalását megváltoztassa.

Ma egyetem, fővárosi vezetőség és közönség közt alig van kapcsolat, a két utóbbi szinte idegenül nézi ezt a nagy egyetemet, mely a város kellős közepén van, de talán maga sem tesz eleget arra, hogy jelenlétéről a város is tudomást szerezzen és a közönség megismerje és megszeresse. Mindkét félnek közelednie kellene egymáshoz, mert mindegyik rá van utalva a másikra. A főváros nem lehetne igazi nagyvárossá egyetem nélkül, tudományos intézetek, klinikák, múzeumok és nyugati tudományos légkör nélkül, s ha ma nem állana ott benn, a város közepén, Pázmány Péter egyeteme, akkor Budapest is kénytelen volna, nagyvárosi jellegének fenntartására, a saját költségén teremteni új egyetemet, mint ezt német nagyvárosok megteszik. Az egyetem pedig valóban nem várhat mindig és mindent az állami hatóságtól. Külföldön az állami támogatás egyik korrektívuma a magánosok alapítványai; tudományos mecénások ma is akadnak az országban, s ha alapítványaikkal folyvást és következetesen elkerülik az egyetemeket, akkor ebben bizonyára egyetemeink szerénysége, hogy ne mondjam: közömbössége is hibás. A budapesti egyetem azonban legnagyobb és legtermészetesebb mecénásának, a fővárosnak segítségéről mégsem mondhat le, s ebből a szempontból is reméljük, hogy Pécs város közönségének memoranduma nem lesz hatástalan: fővárosunk vezetősége is elolvassa azt és azután hasonló melegséggel és szerető gondnal fog foglalkozni a saját egyetemével, melyről sajnos eddig megfeledkezett.

Jelen sorokat intelligens közönségünk tájékoztatására szántam

mély a hírlapokból alig értesül egyetemeink igazi szükségleteiről. Egyetem és közönség közti kapcsolatot a szomszédos Ausztriában jól szolgálják az egyetemek rektorainak periodikus konferenciái és azokról kiadott jelentések; nálunk a szervezkedés, a homogén energiák összefogása e téren is lassan megy, de addig is, míg egyetemeink vezetői felemelik szavukat, talán nem fog ártani közönségünk figyelmét előre is felhívni jelen vizsgálatunk következő eredményeire:

1. a három vidéki egyetem teljes kiképzése igazi nemzeti feladat (ez különben ma már általános vélemény is);

2. az egyetemek kiképzéséhez nemcsak épületek és klinikák szükségesek, hanem a modem tanítás érdekében a jogi, bölcsészeti, sőt hittudományi karokon intézetek, könyvek, tudományos segéd-erők; amíg ezekkel az egyetemek el nincsenek látva, eredményes kulturális működés tőlük alig várható;

3. ha már a kormányzati programra Debrecent és Szegedet sorrendben előre helyezte, bizonyára sürgős a harmadik vidéki egyetemnek, a pécsinek is hasonló kiképzése és végül

4. a vidéki egyetemektől szerkezetileg különbözik s ennél fogva külön elbánást igényel az országnak egyetlen nagyvárosi egyeteme, melynek keretei készen vannak, de e keretek közt igen sok belső hiány, elmaradottság kiküszöbölése szükséges. Budapesti egyetemünk, nagy múltjához képest, kiterjedt támogatásra szorul, rajta segíteni sürgős kötelesség, ha nem akarjuk, hogy néhány év múlva szomorú elhanyagolásban érje meg háromszáz éves alapítási évfordulóját, ami utóvégre, tudjuk, senkinek se akarata.

SZEKFÜGYULA